

УДК 811.161.2'243-26 : 398.21(=161.2)(076.5)

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ НАД ТЕКСТОМ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ КАЗКИ В ІНШОМОВНІЙ АУДИТОРІЇ

Медіна Єлісова

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
Інститут філології,
кафедра української і російської мов як іноземних,
бульвар Т. Шевченка, 14, кімн. 61 Київ, Україна
тел.: (044) 239 34 39
ел. пошта: medina2008@ukr.net*

Розглянуто загальні питання вивчення української народної казки в іншомовній аудиторії, запропоновано низку дотекстових, притекстових та післятекстових вправ для опрацювання казок.

Ключові слова: методика викладання української мови як іноземної, коментоване читання художніх творів, українська народна казка, дотекстові, притекстові та післятекстові вправи.

Як слушно зазначають сучасні лінгвісти і методисти, художні тексти відіграють важливу роль у процесі навчання іноземним мовам, бо вони є „багатим джерелом змістової та країнознавчої інформації, а також впливають на почуття, емоції людини, формують її естетичний смак” [2: 61], див. також [4: 219], [3: 202 – 204]. Неоціненно в залученні іноземних студентів до скарбів української мови і культури є роль фольклору, зокрема народних казок.

Подеколи вважається, що вивчення „дитячих” казок у дорослій аудиторії може бути недостатньо цікавим, але насправді іноземні студенти не можуть почуватися справді інтегрованими в мовну культуру народу без знання такої важливої її складової, як добутки усної народної творчості. За правильного подання матеріалу народні казки можуть стати джерелом безцінного навчального досвіду для студентів-іноземців [6: 87 – 88].

Теми і концепти, що розробляються в народних казках, безпосередньо торкаються життя студентів, тому вони є джерелом для цікавих і змістовних дискусій, вони лишають відкритими питання і змушують як студентів, так і викладачів замислюватися й шукати відповідей, наприклад, казки „Про злидні”, „Розум та щастя”). Багато з них сповнені народним гумором („Як гуцул наймався у попа”, „Зячаче сало”), легким для сприйняття іноземцями.

Важливою для неносіїв мови є така структурна особливість казок, як наявність повторів, особливо ритмізованих, що полегшує іноземним студентам засвоєння лексики і знайомить їх з ритмом і мелодикою української мови, наприклад, казки „Рукавичка”, „Івасик-Телесик”, „Коза-дереза” та ін.

Тексти казок добирають відповідно рівня студентів, при цьому враховується довжина казки, її лексичний склад, синтаксична будова речень, легкість або заплутаність сюжету, кількість героїв тощо. Звичайно, багато з текстів казок потребують адаптації і скорочення, особливо на перших етапах вивчення мови.

На додаток до вивчення мовних структур і першого рівня розуміння тексту, який концентрується навколо сюжету, іноземці в народних казках стикаються й з глибинними шарами змісту, кодифікованою мовою і культурними міфами народу, причому завдяки спрощеній манері викладу, казки неносіями мови сприймаються набагато легше, ніж більш серйозні авторські літературні твори.

Народні казки не лише цікаві самі по собі, вони також є матеріалом для розвитку всіх видів мовленнєвої діяльності іноземних студентів, допомагають розвинути навички читання, коментування, аудіювання, усного і писемного мовлення, письма на базі художнього стилю; а також формувати вміння спостерігати за лексичними, граматичними та структурними особливостями текстів певного стилю; розширювати активний і пасивний лексичний запас. Особливу роль вони відіграють у навчанні студентів-філологів у межах курсу „Коментоване читання художніх творів”.

Під час вивчення народних казок, так само як і будь-якого художнього тексту в іншомовній аудиторії, доцільним є виконання лексичних, фонетичних, граматичних вправ і вправ на розуміння прочитаного тексту. Але, на наш погляд, завдяки чарівним перетворенням, властивим сюжетам народних казок, вправи при їхньому вивченні можуть бути більш різноманітними, настільки, що їхня кількість і оригінальність обмежуються лише фантазією викладача і великою мірою студентів.

Назвемо декілька типів вправ, що викликають особливе зацікавлення в іноземних студентів: „мозковий штурм” при опрацюванні лексики за темою казки; „салат із казок” (поєднання в одній казці героїв з різних казок та придумування їх спільних історій); "казки навиворіт" (характери героїв відомої казки змінюються на протилежні); "перебріхування казок", додавання у казку чарівних предметів, "казка-перетворення"; переказ від імені одного з персонажів; написання свого фіналу казки; рольова постановка казки тощо (докладніше систему вправ для вивчення казок див. у підручнику [1]). Більшість з цих вправ були розроблені для дітей – носіїв мови, але досвід викладання доводить, що багато з того, що "працює" в дитячій аудиторії носіїв мови, може використовуватися для дорослих, що вивчають мову як іноземну. Це виникає тому, що мета (засвоєння мови) є та сама. Дослідження американських лінгвістів доводять, наприклад, що навіть словниковий склад англійських народних і чарівних казок великою мірою збігається зі словниковим складом навчальних текстів, розроблених для вивчення англійської мови як другої [5].

Вважаємо, що завдання вчителя, зокрема при вивченні художніх текстів, – бути не ментором, а помічником, скеровувати роботу студентів і здійснювати контроль за їхнім прогресом. Тобто, акцент повинен зміститися з учителя на учня, якому належатиме головна роль у навчальному процесі. Досі недостатньо уваги на заняттях в іншомовній аудиторії приділяється взаємодії студентів між собою на відміну від взаємодії викладач – студент. Тому при опрацюванні казок пропонуємо комбінувати роботу з усією групою, поділ на малі групи, роботу в парі та індивідуальну.

Уроки з вивчення казок поділяються на частини з різними когнітивними стратегіями. Перші частини спрямовано на механічне й описове використання мови і буквальну інтерпретацію сюжету казки, у той час як останні мають на меті декодування глибинного змісту твору і розвиток пізнавальної діяльності в іноземних студентів.

Як зазначалося вище, робота над текстом казки містить різні види завдань, спрямованих на розвиток усіх видів мовленнєвої діяльності: слухання, читання, говоріння, письмо (в тому числі творчі роботи). Це вправи на покращення вимови звуків, розширення словникового запасу, вправи на побудову словосполучень і речень за поданою моделлю, дискусії тощо.

Кожен урок складається з дотекстових, притекстових і післятекстових вправ. Дотекстові вправи готують студентів до самостійного читання і розуміння змісту тексту, вони спрямовані на подолання труднощів у вимові та читанні незнайомих слів, на вироблення навичок сприйняття і використання слів, словосполучень, речень. Притекстові (власне текстові) завдання супроводжують процес читання, вказують на комунікативний намір. Вони мають націлити учня на здобування інформації з тексту й перевірку того, як ця інформація здобувається та засвоюється. Післятекстові завдання поділяються на два типи: 1) лексичні, фонетичні та граматичні вправи; 2) вправи на розуміння прочитаного тексту. Завданнями першого типу є: фонетико-графічний розбір слів, вправи на синонімію, антонімію та сполучуваність слів, на визначення словотвірної будови слів через зіставлення спільнокореневих; граматичні завдання на вживання правильної форми слова, на утворення слів за визначеними моделями, на конструювання словосполучень та речень з поданих слів. Завдання другого типу присвячені перевірці того, як студенти зрозуміли зміст прочитаного, як можуть оцінити текст. Це такі вправи, як: відповіді на запитання до тексту, вибір правильної відповіді з кількох запропонованих варіантів, бесіда за темою тексту, короткий переказ тексту з опорою на план, висловлення свого ставлення до запропонованих тверджень, аналіз назви твору, його теми, ідеї, образної структури тощо.

За умови достатньої кількості часу вивчення однієї казки доцільно розбити на декілька уроків. На першому уроці виконуються дотекстові і притекстові, а також частина післятекстових вправ. На наступних заняттях розглядаються більш складні післятекстові завдання. Завершує вивчення казки творча робота студентів та / або рольова постановка.

Якщо післятекстовим вправам приділяється достатньо уваги на заняттях з іноземними студентами, то про дотекстові і особливо притекстові завдання цього сказати не можна. Деякі викладачі й зовсім не розуміють значення притекстових вправ. Тому ми більш докладно зупинимося на них, запропонуємо конкретні прийоми самостійної, парної та групової роботи з новою лексикою і прийоми „активного читання”.

Приблизний план першого уроку з вивчення казки.

Дотекстові вправи.

Перші вправи спрямовані на те, щоб самостійно визначити значення незнайомих слів. Пропонуємо такий шлях для досягнення нашої мети. На першому етапі не дозволяйте студентам користуватися словниками, поясніть їм, що правильна тактика – встановити значення слова самостійно з контексту або просто ігнорувати ті слова, значення яких не є важливими для загального розуміння тексту. Отже, спочатку учні намагаються зрозуміти слова без контексту, потім викладач подає ті самі слова в контексті, а студенти, на цей раз в парах, намагаються зрозуміти слова і підтвердити або спростувати попередні здогадки. Завдання викладача на цьому етапі – допомогти студентам визначити значення слова або дізнатися, як студент дійшов тієї чи іншої думки, щоб виключити випадкові здогадки, шлях „навмання”. Наступний крок – студенти діляться своїми здогадками з усією групою. Потім

можлива перевірка значень за допомогою словника. Таким чином, детальний розбір нової лексики допомагає засвоєнню тексту і студент не відволікатиметься від читання твору, щоб перевірити слова у словнику, тим самим не псує естетичного ефекту від читання казки.

Також дотекстові вправи можуть включати завдання, які передбачають пошук синонімів і антонімів, визначення словотвірної будови слова, тренування у вимові складних слів і словосполучень.

Специфічні дотекстові вправи, доцільні саме при вивченні народних казок, – це робота з ілюстраціями до казки, тому що їх легко знайти викладачеві і подати студентській аудиторії. Студентам пропонують опис малюнків і передбачення того, про що йтиметься в казці. Не можна недооцінювати в цьому сенсі і роздум над заголовком.

При роботі над українськими народними казками дотекстові вправи обов'язково містять вивчення традиційних висловів, початкових та фінальних формул-кліше, якими обрамляється казка, напр.:

„Сказала б казки – не вмю, сказала б приказки – не смю, сказала б небилиці – так багато плутаниці”,

„Живуть і хліб жують, і постолом добро возять”,

„Жив собі”, „Був собі”, „В якомусь царстві, в якомусь господарстві був собі”,

„І я там був, мед-вино пив, у роті не було, а по бороді текло”,

„От вам казка, а мені бубликів в'язка, мені колосок, а вам грошей мішок”.

Притекстові вправи.

Це, насамперед, постановка того чи іншого питання перед читанням тексту викладачем, що дає змогу сконцентрувати увагу на тексті казки і мотивує студентів до більш уважного слухання. Крім цього, до притекстових вправ належать завдання на передбачення того, що буде далі. Викладач зупиняється в певних місцях казки, щоб студенти висловили власні припущення щодо розвитку сюжету. Зверніть увагу на те, що перше читання здійснюється вчителем без опори студентів на друкований текст. Це необхідно для розвитку навичок аудіювання.

Після першого прослуховування тексту учні можуть дати відповідь на притекстове питання. Потім вони самостійно читають текст (без словника), підкреслюють в ньому незрозумілі слова і визначають, чи правильну відповідь було надано.

Ще один вид притекстових вправ – вставити пропущені слова, речення чи словосполучення, розташувати частини казки в правильному порядку тощо.

Післятекстові завдання.

1. Робота з новим вокабуляром.

Відразу після прочитання тексту студенти поділяються на невеликі групи і кожна група отримує одну з частин казки для опрацювання значення слів. Словники на цьому етапі не дозволяються. Пропонуємо таблицю, яку мають заповнити студенти для наочної демонстрації власної роботи з вокабуляром і порівняння отриманих результатів зі значенням слів у словнику:

Слово	Частина мови	Відоме значення (якщо хтось із студентів знає це слово)	Здогадка про значення слова (з контексту)	Словникове значення

Замість значення студенти можуть наводити синоніми та різноманітні приклади. Викладач допомагає студентам висловити свою думку і тільки наприкінці дає визначення або дозволяє студентам скористатися словником. Слід повідомити студентів про те, що спочатку навіть п'ятдесятивідсоткове «потрапляння» у значення слів є хорошим результатом, з часом цей відсоток збільшиться.

2. Фонетична вправа (може бути подана як домашнє завдання).

Спочатку викладач демонструє приклад інтонаційно правильного читання, поділу речення на синтагми, правильного фразового наголосу і записує умовні позначки: синтагми беруться в дужки, наголошене слово підкреслюється або обводиться, слова, що вимовляються разом, з'єднуються знизу дужкою.

Потім студенти тренуються читати казку самостійно, розділяючи паузами речення на синтагми, з правильним фразовим наголосом та інтонацією. Вдома вони продовжують фонетичне опрацювання певного уривку і мають зробити умовні позначки в тексті.

3. Ознайомлення з новими ідіомами та фразеологічними висловами, їхнім використанням у новому контексті.

Ознайомлення може відбуватися подібно до опрацювання нової лексики.

Студентам може бути запропоновано домашнє завдання – відтворити новий контекст або ситуацію для однієї ідіоми (або декількох одразу, за власним вибором) і презентувати невелику рольову постановку в парі перед усім класом. Із ситуації має бути зрозуміло значення ідіоми й особливості її використання. Якщо ідіому використано неправильно, інша пара може спробувати дати свій контекст її використання.

На цьому перший урок (і перший етап) може бути завершений. На подальших уроках продовжується опрацювання казки за допомогою низки післятекстових вправ, зокрема граматичних і вправ на розуміння тексту. Звертаємо увагу на те, що питання до тексту не завжди мають бути підготовлені викладачем чи взяті з підручника. Студенти самі мають навчитися складати запитання, в тому числі складні і проблемні, в малих групах і представити їх іншій групі. При написанні творчих робіт також рекомендуємо самоперевірку і оцінювання студентами робіт своїх товаришів. А завершити роботу над казкою можна однією з цікавих творчих вправ, згаданих вище.

Таким чином, вивчення казок є важливим засобом інтегрованого навчання, воно сприяє не лише засвоєнню мови, але й розвитку особистості. Українські народні казки є джерелом цікавого лінгвістичного і лінгвокультурологічного матеріалу, що мотивує як учнів, так і викладачів і дозволяє уникнути "механічної" взаємодії викладача зі студентом, передбачуваності відповідей.

1. Єлісова М. О. Коментоване читання художніх творів: Навчальний посібник для іноземних студентів / М. О. Єлісова. – К. : ТОВ „НВП „ІНТЕРСЕРВІС”, 2010. – 120 с.
2. Процик І. Художні твори як навчальні тексти для читання на заняттях із чужоземцями та система вправ для навчання читання як виду мовленнєвої діяльності (на матеріалі новели „Дитинство” з роману Юрія Яновського „Вершники”) / Теорія і практика викладання української мови як іноземної. – 2010. – Вип. 5. – С.61–69.
3. Станкевич Н. І. Художній текст для читання в іншомовній аудиторії: вироблення стратегії розуміння / Н. І. Станкевич [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www-center.univer.kharkov.ua/vestnik/full/100.pdf>
4. Шевченко С. Художній текст в курсі української мови як іноземної / С.Шевченко. – Теорія і практика викладання української мови як іноземної. – 2007. – Вип. 2. – С. 219.

5. Fairy Tales and ESL Texts: An Analysis of Linguistic Features Using the Gramulator / Rachel M. Rufenacht, Philip M. McCarthy, Travis A. Lamkin. University of Memphis, Department of English. - Proceedings of the Twenty-Fourth International Florida Artificial Intelligence Research Society Conference [Електронний ресурс] Режим доступу: www.aaai.org/ocs/index.php/FLAIRS/FLAIRS11/paper/download/.../3042
6. Goh L. Using Myth, Folktales and Fairy Tales in Adult ESL Classroom. – Simon Fraser University, 1996. – 168 p.

STUDY OF UKRAINIAN FOLKTALES WITH FOREIGN STUDENTS

Medina Yelisova

The article deals with Ukrainian folktales as teaching material in the foreign audience; a number of pre-reading, while-reading and after-reading exercises are offered.

Key words: methodology of teaching Ukrainian as a foreign language, commenting reading of fiction, Ukrainian folktales, pre-reading exercises, while-reading exercises, after-reading exercises.

ОСОБЕННОСТИ РАБОТЫ НАД ТЕКСТОМ УКРАИНСКОЙ НАРОДНОЙ СКАЗКИ С ИНОСТРАННЫМИ СТУДЕНТАМИ

Медина Елисова

Рассмотрены общие вопросы изучения украинской народной сказки в иноязычной аудитории, предложен ряд предтекстовых, притекстовых и послетекстовых упражнений для работы над текстами сказок.

Ключевые слова: методика преподавания украинского языка как иностранного, комментированное чтение художественных произведений, украинская народная сказка, предтекстовые, притекстовые и послетекстовые упражнения.

Стаття надійшла до редколегії 12.03.2011

Прийнята до друку 2.04.2011